

Katarzyna Maniowska

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Włoskie przymiotniki w dokumentach medycznych

Streszczenie

Przekład dokumentów medycznych wymaga od tłumacza dużej wiedzy specjalistycznej oraz językowej. Tłumacz musi doskonale opanować terminologię, aby bezbłędnie przełożyć treść dokumentów medycznych. W niniejszym artykule poruszono zagadnienie tłumaczenia włoskiej terminologii medycznej na język polski. Na podstawie przykładów zaczerpniętych z włoskich dokumentów medycznych (historia choroby, zaświadczenia o stanie zdrowia itp.) zilustrowano różnice w użyciu przymiotników włoskich składających się na terminologię specjalistyczną i trudności związane z ich przekładem na język polski.

Słowa kluczowe: język specjalistyczny, terminologia medyczna, przekład

Wstęp

Dokumenty medyczne stanowią duże wyzwanie dla tłumacza, który musi wykazać się nie tylko obszerną wiedzą specjalistyczną i językową, ale także znaczną wrażliwością stylistyczną. Stany patologiczne lub fizjologiczne są wspólne dla gatunku ludzkiego, określone za pomocą rygorystycznych parametrów i norm, jednak w zależności od języka różni się sposób ich wyrażania na poziomie morfosyntaktycznym, stylistycznym oraz leksykalnym. Bogactwo terminologii specjalistycznej może przerażać z uwagi na nieprzebraną ilość wyrażen określających organy, ich części i stany chorobowe. W przypadku nauk ścisłych istnieje niktę prawdopodobieństwo, że więcej niż jedna nazwa będzie określała dany desygnat – wszak wyrostek robaczkowy nie może być niczym innym, tak samo jak przedsionek serca nie będzie miał synonimu zmiennego w zależności do kontekstu.

Krótki zarys poświęcony jednemu aspektowi włoskiego języka medycznego w przekładzie na język polski pozwoli nam zilustrować, że prawa jakimi się on rządzi nie zawsze są stałe i niezienne. Na przykładach zaczerpniętych z wło-

skich dokumentów medycznych¹ (historie przebiegu choroby i leczenia, wypisy ze szpitala, zaświadczenia o stanie zdrowia itp.) zostanie scharakteryzowany jeden z aspektów włoskiego języka medycznego, a mianowicie zastosowanie i funkcja użytych przymiotników. Poprzez zestawienie wybranych włoskich wyrażen przymiotnikowych przetłumaczonych na język polski zostaną ukazane trudności, jakie można napotkać w przekładzie terminologii specjalistycznej, wynikające z niezrządkiem odmiennej roli danej części mowy w języku polskim i włoskim.

Tytułem wstępu do dalszej analizy warto przypomnieć różnice dotyczące roli i funkcji przymiotników we włoskim i polskim systemie językowym. Choć występują one w obu językach, ich klasyfikacja jest odmienna. Włoskie przymiotniki tradycyjnie dzieli się na przymiotniki opisujące, nazywane też jakościowymi (*aggettivi qualificativi*) oraz przymiotniki określające (*aggettivi determinativi*), do których zalicza się *aggettivi possessivi*, *dimostrativi*, *indefiniti*, *interrogativi* i *numerali* (dosł. przymiotniki dzierżawcze, wskazujące, nieokreślone, pytajne i liczebniki). Włoskie przymiotniki określające odpowiadają polskim zaimkom przymiotnym oraz liczebnikom (Widłak 2004: 141). Specyficznym typem tych włoskich przymiotników opisujących są przymiotniki relacyjne (*aggettivi di relazione / relazionali*), które odnoszą się do przymiotników utworzonych od rzeczownika, wskazujących na cechę lub właściwość rzeczownika określanego, np. *anno lunare* – rok księżycowy, *campagna presidenziale* – kampania prezydencka. Przymiotniki relacyjne w języku włoskim mogą stać się przyczyną niejasności, a nawet dwuznaczności wypowiedzi (Dardano, Trifone 2016: 210). Przymiotniki relacyjne wskazują na związek z innym przedmiotem lub osobą, czasem więc jedynie kontekst sugeruje rodzaj istniejącej relacji, np. *campagna presidenziale* może być odczytana jako „kampania prezydencka”, ale również jako „kampania prezydenta”. Polska deklinacja zapobiega powstawaniu podobnych nieścisłości, ponieważ w analizowanej syntagmie mamy do czynienia albo z przymiotnikiem odrzeczownikowym, albo z rzeczownikiem w bierniku. Ta nieprecyzyjność może być bardzo myląca wówczas, gdy tłumacz musi zdecydować jak prawidłowo oddać nie zawsze oczywisty sens pierwotny przymiotnika włoskiego. Tłumacz jest zobowiązany do dokładnego stosowania mianownictwa w zakresie terminologii medycznej (por. Waniewski 2001a, 2001b; Koziarkiewicz 1998), stąd analiza tekstów specjalistycznych niezbędna w trakcie tłumaczenia może ograniczać się jedynie do poprawnego odczytania sensu wypowiedzi.

¹ Przykłady zostały zaczerpnięte z włoskich dokumentów medycznych, tj. kart choroby, wypisów ze szpitali, zaświadczeń o stanie zdrowia, świadectw lekarskich itp. przetłumaczonych przez autorkę niniejszego artykułu. Analizowany materiał obejmuje około 270 stron dokumentów.

Odmienne podział przymiotników włoskich i polskich mógłby sugerować, że jedyne różnice na poziome tłumaczenia pojawią się w przypadku włoskich przymiotników określających, przy czym będą one odnosić się raczej do samej funkcji przymiotnika, jak ilustruje to poniższa tabela.

PODZIAŁ PRZYMIOTNIKÓW WŁOSKICH I POLSKICH	
AGGETTIVI QUALIFICATIVI <i>malato, sano</i>	PRZYMIOTNIKI OPISUJĄCE <i>chory, zdrowy</i>
<ul style="list-style-type: none"> • aggettivi di relazione <i>ospedaliero, sanitario, polmonare</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • przymiotniki relacyjne <i>szpitalny, zdrowotny, płucny</i>
AGGETTIVI DETERMINATIVI	ZAIMKI PRZYMIOTNE i ZAIMKI LICZEBNE
<ul style="list-style-type: none"> • aggettivi possessivi <i>mio, tuo, suo</i> • aggettivi dimostrativi <i>questo, quello</i> • aggettivi indefiniti <i>nessuno, qualcuno</i> • aggettivi interrogativi <i>che, chi, quale</i> • aggettivi numerali <i>uno, secondo, qualche</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • zaimki dzierżawcze <i>mój, twój, jego/jej</i> • zaimki wskazujące <i>ten, tamten</i> • zaimki nieokreślone <i>nikt, ktoś</i> • zaimki pytajne <i>co, kto, jaki, jaka</i> • zaimki liczebne / liczebniki <i>jeden, drugi, kilka</i>

Na poziomie przymiotników opisujących – zarówno włoskich, jak i polskich – powyższy schemat nie wskazuje na występowanie różnic w ich funkcji. Ta zbieżność użycia przymiotników, lub jej brak, występuje zależnie od kontekstu, co zostanie wykazane w dalszej części artykułu poprzez przedstawienie niektórych zmian, jakim ulegają włoskie przymiotniki relacyjne w tłumaczeniu polskim.

1. IT²: przymiotnik relacyjny → PL: przymiotnik relacyjny

Przed przystąpieniem do analizy włoskiego języka specjalistycznego należy zwrócić uwagę na kilka ważnych aspektów ogólnego języka włoskiego. Według niektórych badaczy w języku włoskim przymiotniki są stosowane znacznie częściej, o czym mówiła Podeur, wspominając o „nadmiernym użyciu przymiotnika” (Podeur 2002: 42). Tłumacz przekładający z włoskiego powinien mieć na uwa-

² W artykule zastosowano skróty: IT – język włoski, PL – język polski; symbol * poprzedza terminy niepoprawne, przytoczone jedynie dla zilustrowania analizowanych zagadnień.

dze tę cechę języka obecną także w języku specjalistycznym. Zdarzyć się może, że w tekstach źródłowych pojawią się przymiotniki w kontekstach, w których w języku polskim pojawiłby się rzeczownik, jak zostanie wykazane w dalszej części wywodu. Język włoski wykazuje również silną tendencję do tworzenia derywatów na przykład przez wprowadzenie do słownika przymiotników relacyjnych (np. *avventuristico, consumistico, terzomondista*), utworzonych za pomocą sufiksów *-ico, -ista*. We włoskim języku medycznym liczne przymiotniki relacyjne pojawiają się w wyrażeniach odnoszących się do części lub fragmentu organu lub części ciała, tj. *polmone – polmonare, ileo – iliaco, naso – nasale*. Przymiotniki nie są jedynie określeniem rzeczownika, a stanowią razem z nim wyrażenia stałe, a jako określenia należące do terminologii specjalistycznej³ (Serianni 2005: 131) weszły w niektórych przypadkach także do użycia potocznego – „solo quelli più frequenti appartengono davvero al linguaggio comune o comunque circolante al di fuori degli adetti ai lavori”, np.:

arteria iliaca comune	tętnica biodrowa wspólna
vene epatiche	żyły wątrobowe
fosse nasali	przegrody nosowe
bulbo oculare	gałka oczna
villi intestinali	kosmki jelitowe
ghiaiole duodennali [di Brunner]	gruczoły dwunastnicze [Brunnera]
ganglio vestibolare	zwój przedsionkowy
impianto cocleare	implant ślimakowy

Nazwy złożone części ciała lub organów w języku włoskim nie zawsze tworzone są zgodnie z powyższymi przykładami, tj. poprzez zestawienie rzeczownika określającego fragment narządu (np. zwój, gruczoły, przegrody) z odpowiednim przymiotnikiem relacyjnym wskazującym na miejsce występowania (jelitowe, oczne, przedsionkowe itd.). W języku włoskim istnieje grupa rzeczowników, od których nie można utworzyć przymiotnika, np. *anca, polso, spalla, gomito, mano, piede*, stąd takie wyrażenia jak staw kolanowy / biodrowy / łokciowy, przyjmą formę *articolazione del ginocchio / dell'anca / del gomito*. Wówczas zamiast przymiotnika relacyjnego pojawia się rzeczownik wprowadzony za pomocą przyimka *di*

³ Luca Serianni wprowadził podział terminologii specjalistycznej na terminy specjalistyczne specyficzne (*tecnicismi specifici*) oraz oboczne (*tecnicismi collaterali*) (por. Serianni 1989, 2003). Do pierwszej grupy zalicza stałe i niezmiennie terminy medyczne. Druga grupa terminów składa się z terminów użytych z zamiarem wprowadzenia wyższego rejestru, różniącego się od języka ogólnego: „A differenza del tecnicismo specifico, tendenzialmente stabile, il tecnicismo collaterale, legato a esigenze di registro stilistico non a necessità denotative, presenta sempre un margine di oscillazione” (Serianni 2005: 130).

oraz odpowiedniego rodzajnika określonego (*complemento di specificazione*). Zjawisko to jest dość rzadkie w przypadku wyrażen włoskich, z uwagi na wcześniej wspomnianą tendencję do używania przymiotników. W powyższych przypadkach polski przymiotnik zostaje wyrażony przez rzeczownik w dopełniaczu. Jak zilustrujemy poniżej, włoskie przymiotniki relacyjne są częściej zastępowane w języku polskim rzeczownikiem w dopełniaczu.

2. IT: przymiotnik relacyjny → PL: rzeczownik w dopełniaczu

We włoskich tekstach medycznych przeważa tendencja do używania wyrażen zgodnie ze schematem rzeczownik + przymiotnik relacyjny również wówczas, gdy w powszechnym użyciu funkcjonują one w odmiennej formie. Jak zauważył Serianni (2005: 131), we włoskim języku medycznym potocznym powszechne są terminy, w których określenie rzeczownika jest wyrażone za pomocą innego rzeczownika pełniącego funkcję dopełniacza (*complemento di specificazione*). Natomiast te same wyrażenia odnoszące się do konkretnego zjawiska w tekstach specjalistycznych są zastępowane przez terminy oboczne (*tecnicismi collaterali*), tj. rzeczownik + przymiotnik relacyjny, np.:

język włoski medyczny specjalistyczny	język włoski medyczny potoczny ⁴
struktura: rzeczownik + przymiotnik relacyjny	struktura: rzeczownik + przyimek
flusso urinario	flusso dell'urina
cisti mediastinica	cisti del mediastino
exeresi linfonodale	exeresi dei linfonodi
metastasi cerebrale	metastasi del cervello
manifestazioni anginose	manifestazioni dell'angina
desaturazioni ossiemoglobiniche	desaturazione dell'ossiemoglobina
variazione tensiva	variazione della tensione

Występowanie podwójnych form wyrażen w języku włoskim może, w pierwszej chwili, nastroczać niemałych trudności przekładowych. Nie zawsze jest przecież oczywiste, czy wyrażenie należy do wcześniej analizowanych przykładów terminologii specjalistycznej, w którym przymiotnik relacyjny stanowi nieodłączną i niezmienną część rzeczownika, czy może zastosowana forma wyrażenia jest

⁴ Podział za Seriannim (2005: 131). Podział wynika z wprowadzanego przez tego włoskiego językoznawcę rozróżnienia terminologii specjalistycznej na *tecnicismi specifici* (TS) i *tecnicismi collaterali* (TC) (por. Serianni 1989: 109-109, 381-416; Serianni 2003: 82-83, 94-98).

dyktowana jedynie „względami rejestru” (Serianni 2005: 130). Trzeba przecież pamiętać, że użycie wyrażenia specjalistycznych wynika również z ugruntowanej tradycji stylistycznej. W odróżnieniu od terminów specjalistycznych, czyli wyrażenia stałych i niezmiennych (np. kość biodrowa, a nie kość biodra), mających za zadanie jednoznaczne określenie danego zjawiska, powyższe wyrażenia składają się na terminy specjalistyczne oboczne (*tecnicismi collaterali*), których użycie jest dyktowane rejestrem stylistycznym (Serianni 2005: 130). Stąd w niektórych przypadkach występuje podwójna forma wyrażenia (*flusso urinario / flusso dell'urina*), a ich zastosowanie zależy od zastosowanego rejestru, wynikającego z kontekstu tworzonej wypowiedzi.

Tłumacz musi pamiętać, że prawa stylistyki włoskiej różnią się od polskiej, stąd wskazane jest zastosowanie formy wyrażenia funkcjonującej w danym języku. Należy unikać tłumaczenia terminów specjalistycznych obocznych w postaci napotkanej w tłumaczonym tekście. Próba odtworzenia powyższych włoskich terminów specjalistycznych w języku polskim jako *przepływ moczowy, *torbiel śródpiersiowa, *przerzuty mózgowe, *objawy dusznicowe, *desaturacje oksyhemoglobinowe jest teoretycznie możliwa, jednak tłumaczenie byłoby niepoprawne, ponieważ w języku polskim pojęcia te funkcjonują w ustandaryzowanej formie: przepływ moczu, torbiel śródpiersia, przerzuty do mózgu, objawy duszniczy, desaturacja oksyhemoglobiny. W powyższych przykładach drugi człon terminu jest przydawką dopełniaczową. Dzieje się tak zazwyczaj⁵, gdy przymiotnik relacyjny odnoszący się do narządu wskazuje na miejsce powstania lub występowania zjawiska fizjologicznego lub patologicznego, np.:

tubercolosi polmonare	gruźlica płuc
tubercolosi genitale	gruźlica narządów płciowych
micosi cutanee	grzybice skóry
lussazione acromionclavicolare	zwichnięcie stawu barkowo- obojczykowego
parenchima mammario	mięsz piersi
parenchima epatico	mięsz wątroby
parete duodenale	ściana dwunastnicy
lesione encefalica	uszkodzenie mózgowia

⁵ Istnieją odstępstwa od tej tendencji, chociażby w przypadku wyrażenia *alterazioni parenchimali* – zmiany mięszowe. Także większość określeń związanych z rakiem (np. nowotwór złośliwy pochodzenia nabłonkowego) lub nowotworem (np. nieprawidłowo rozrastająca się tkanka) zachowuje w języku włoskim najczęściej formę rzeczownik + rzeczownik w dopełniaczu, np. *cancro/ tumore al/ del seno*, *cancro/ tumore dello/ allo stomaco*, a nie **cancro / tumore senale*, **cancro / tumore gastrico* (por. Petrelli 2007; Słomski 2007).

frequenza cardiaca	częstość akcji serca ⁶
insufficienza mitrale	niedomykalność zastawki mitralnej niedomykalność zastawki dwudzielnej
necrosi miocardiaca	martwica mięśnia sercowego
ombra cardiaca	sylwetka serca
attività cardiaca	czynność serca
ipertrofia muscolare	hipertrofia mięśni przerost mięśni

W powyższych przykładach można zauważyć, że w języku włoskim rzeczowniki odnoszące się do patologii (*lussazione, frattura, edema, alterazione, dilatazione, variazione* itd.) występują najczęściej z przymiotnikiem odrzeczownikowym, o ile ten ostatni jest wyrazem jednoczłonowym. W przypadku anomalii występujących w częściach organów złożonych z co najmniej dwóch elementów, drugi człon wyrażenia pozostaje w dopełniaczu (tj. przyimek *di* + rodzajnik określony), np.:

frattura settale	złamanie przegrody
frattura del setto nasale sx	złamanie przegrody nosowej lewej
ernia discale	przepuklina krążka międzykręgowego
ernia del disco cervicale	przepuklina krążka międzykręgowego w odcinku szyjnym
dilatazione atriale	poszerzenie przedsionka
dilatazione dell'atrio dx	poszerzenie przedsionka prawego

Jeśli występują przymiotniki relacyjne odnoszące się do ogniska choroby, należy pamiętać, że włoski przymiotnik relacyjny najczęściej zostanie wyrażony za pomocą rzeczownika w dopełniaczu lub okoliczniku miejsca⁷.

3. IT: przymiotnik relacyjny → PL: rzeczownik w funkcji okolicznika miejsca

Jak wskazano powyżej, włoskie przymiotniki relacyjne odnoszące się do organu lub części ciała zostają najczęściej wyrażone w tłumaczeniu polskim za pomocą rzeczownika w dopełniaczu. Zdarza się jednak, że przymiotnik włoski musi być

⁶ Określenie stosowane przy opisie zdjęcia Rtg.

⁷ Włoski język medyczny wykazuje tendencję do redukcji przyimków określających czas, stąd pojawiają się przymiotniki relacyjne odnoszące się do momentu występowania zjawiska, np. „*il paziente potrebbe avere complicazioni all'uso di atropina intra-operatoria*”. Chociaż takie przymiotniki jak „międzyoperacyjny” i „pooperacyjny” występują również w języku polskim, z pewnością należy unikać tłumaczenia wyrażenia jako *atropina międzyoperacyjna. W tłumaczonym zdaniu konieczne jest wprowadzenie wyrażenia wskazującego na moment przyjęcia leku, który nie jest przecież jego cechą charakterystyczną, jak mógłby sugerować użyty przymiotnik.

zastąpiony rzeczownikiem w funkcji okolicznika miejsca wprowadzanego przymiotnikiem, jak dzieje się na przykład z rzeczownikiem *metastasi*, np.:

metastasi cerebrali	przerzuty do mózgu
metastasi linfonodali	przerzuty do węzłów chłonnych
metastasi polmonari	przerzuty do płuc

Powyższe wyrażenie ilustruje częsty w języku włoskim zabieg tworzenia przymiotników od wyrażań przymiokowych. Rzeczownik *metastasi* (metastaza, przerzut) rozumiany jako „powstanie wtórnego ogniska chorobowego” w języku polskim wymaga obecności przymioka wskazującego na kierunek postępowania procesu chorobowego (→ *do*). Natomiast z punktu widzenia gramatycznego w języku włoskim rzeczownik *metastasi* wraz z towarzyszącym mu przymiotnikiem relacyjnym wskazuje na miejsce występowania wtórnego ogniska chorobowego, a nie na kierunek, w którym choroba postępuje.

We włoskim języku medycznym lokalizacja organu, zmiany chorobowej itp. najczęściej wyrażona jest przez przymiotniki odrzeczownikowe utworzone przez przymiok oraz rzeczownik. W większości przypadków mamy do czynienia z terminami specjalistycznymi, które w języku polskim funkcjonują w analogiczny sposób (rzeczownik + przymiotnik relacyjny), np.:

setto interventricolare	przegroda międzykomorowa
dolore epigastrico	ból epigastyczny / w nadbrzuszu
cisterna prefontana	zbiornik przedmostowy
artropatia polidistrettuale	artropatia wieloobszarowa
muscolatura periscapolare	mięśnie przyłopatkowe
stent endoureterale	stent wewnątrzcewkowy
spazio subaracnoideo	przeźród podpajęczynówkowa

Jak wskazano powyżej, język polski nie nastęca problemów pod względem tworzenia przymiotników relacyjnych wyrażających lokalizację. Prefiksy łacińskie⁸ lub greckie⁹ mają swoje polskie odpowiedniki, stąd w nomenklaturze medycznej rzadziej występują zapożyczenia właściwe (np. epikrytyczny). Znacznie częściej terminologia medyczna jest tworzona za pomocą kalk językowych odpowiadających strukturalnie i/lub semantycznie polszczyźnie (np. podpajęczynówkowy,

⁸ Na przykład prefiksy *inter-* (*intercavernale* – międzyjamowy, *interarticolare* – międzystawowy) i *intra-* (*intramuscolare* – domięśniowy).

⁹ Na przykład prefiksy *dia-* (*dialisi* – dializa, *diabete* – cukrzyca, *diastole* – rozkurcz), *endo-* (*endocardio* – wsierdzie, *endotelio* – śródbłonek), *eso-* (*esostosi* – wyrosłe kostne, egzostoza; *esoforia* – zez rozbieżny utajony, ezoforia) i *epi-* (*epidurale* – nadtardówkowy, *epicardio* – nasierdzie, *epididimo* – najądrze).

śródbłonkowy). Zdarza się, że współwystępują dwa terminy odnoszące się do danego zjawiska, które są wyrażone zarówno przez zapożyczenie, jak i kalkę językową, np. *esostosi* to „wyrośle kostne” lub „egzostoza”, a *glomangioma* to „kłębczak” lub „guz kłębka skórny”¹⁰. Bogactwo terminów oferowanych przez język polski nie jest jednak równoznaczne z jego większą możliwością słotwórczą i wolnością leksykalną. Fakt, że istnieją takie przymiotniki relacyjne jak „podprzeponowy” i „międzywyrostkowy” nie oznacza, że mogą być one użyte w tłumaczeniu poprzez wprowadzenie kalki syntaktycznej, czyli z pominięciem niezbędnego w języku polskim przyimka. Zatem włoski przymiotnik relacyjny jest wyrażony przydawką dopełniaczową lub przyimkową, np.:

non evidenza di aria libera sottodiaframmatica	nieobecne <i>wolne powietrze pod przeponą</i>
dolore epigastrico	ból w nadbrzuszu
fenomeni artrosici intrapofisari	zmiany zwyrodnieniowe stawów międzywyrostkowych
ormone preipofisario	hormon wydzielany przez przysadkę mózgową
ca[ncro] ¹¹ del QSE ¹² della mammella sx con interessamento linfonodale	rak w kwadrancie górno-zewnętrznym sutka lewego z zajęciem węzłów chłonnych
RM dorsale	MR kręgosłupa
Rx lombo-sacrale	Rtg odcinka lędźwiowo-krzyżowego

¹⁰ Zdarza się, że w języku polskim dany termin posiada tylko jedną formę w rzeczowniku, np. *epigastrio* to „nadbrzusze”, ale występują dwa przymiotniki relacyjne odnoszące się do niego – epigastryczny i nadbrzuszny, przy czym ich użycie jest ściśle określone i niewymienne: ból epigastryczny / w nadbrzuszu; dolegliwości epigastryczne / w nadbrzuszu; ale przepuklina nadbrzuszna, dół nadbrzuszny, żyła nadbrzuszna.

¹¹ Włoski skrót *ca* może oznaczać *ca[rcinoma]* lub *ca[ncro]*. Wyrażenia te są często używane jako synonimy oznaczające „rak”. Należy jednak podkreślić, że termin *cancro* zawiera w sobie kategorię *carcinoma* i *sarcoma* (por. Dizionario Medico Dorland). Trudności terminologiczne napotykają nie tylko tłumacze, ale przede wszystkim patomorfologdy, którzy muszą poprawnie zaklasyfikować dany nowotwór: „Słowa nowotwór (ang. *cancer*) i rak (ang. *carcinoma*) są często (niepoprawnie) używane zamiennie. Na przykład termin nowotwór płaskonabłonkowy (ang. *squamous cell cancer*) jest stosowany zamiast rak płaskonabłonkowy (ang. *squamous cell carcinoma*) (...). W ICDO-3 określenie „nowotwór” jest wymienione tylko jako synonim nieokreślonego nowotworu złośliwego M-8000/3. Oczywiście ICD-O-3 nie może zapewnić specyficznych numerów kodowych dla wszystkich odrębnych sytuacji, w których słowo „nowotwór” zostało użyte swobodnie i nieprecyzyjnie jako część rozpoznania histologicznego” (Wojciechowska et al. 2007: 30). Tłumacz ma do dyspozycji jedynie tekst, nie może decydować o charakterze nowotworu, stąd powinien przełożyć wyrażenie użyte przez patomorfologa.

¹² Skrót QSE oznacza *quadrante supero-esterno*.

Powyższe przykłady ilustrują konieczność zastąpienia włoskiego przymiotnika relacyjnego przydawką dopełniaczą (zmiany zwyrodnieniowe stawów międzywrostkowych, zajęcie węzłów chłonnych) lub przyimkową (hormon wydzielany **przez** przysadkę mózgową). Pozostawienie wyrażenia w formie niezmienionej w przypadku *RX lombo-sacrale* nie jest możliwe – niezbędne okazuje się wprowadzenie dodatkowego elementu leksykalnego, np. rtg **odcinka** lędźwiowo-krzyżowego. Powyższe przykłady wskazują na wiele możliwych rozwiązań oferowanych przez strukturę języka polskiego pojawiających się w miejsce włoskiego rzeczownika wraz z jego określeniem. Przekład terminologii musi uwzględniać specyfikę stylistyczną języka polskiego, co czasami pociąga za sobą konieczność wprowadzenia dodatkowych części mowy.

4. IT: przymiotnik relacyjny → PL: rzeczownik + przymiotnik lub przysłówek / wyrażenie przyimkowe

W języku włoskim konstrukcje przymiotnikowe czasami wyrażają kompletną syntagmę werbalną za pomocą przymiotnika. Przykładem tego są często używane wyrażenia określające brak zmian chorobowych, zgodnie z określonymi parametrami, poprzez utworzenie przymiotnika odprzymiotnikowego za pomocą prefiksu *normo-*:

1. *paziente normoteso*;
2. *pervia sede di flusso normodiretto*;
3. *endoprotesi aortobisiliaca normoespansa*;
4. *rene sinistro normoperfuso*;
5. *capo normoconformato*;
6. *polso normofrequente*.

Podobny zabieg w języku polskim nie jest możliwy, stąd włoski termin zostaje wyrażony najczęściej przez zdanie lub równoważnik zdania, w którym przymiotnik „normalny”, „prawidłowy” lub wyrażenia przyimkowe „w normie”, „bez nieprawidłowości” wyraża sens włoskiego prefiksu *normo-*:

1. pacjent z ciśnieniem tętniczym w normie
2. drożne miejsce przepływu o prawidłowym kierunku
3. endoproteza aortalno-dwuudowa [jest] rozwidlona prawidłowo
4. nerka lewa o prawidłowej perfuzji
5. głowa prawidłowo ukształtowana
6. częstotliwość tętna prawidłowa.

Kolejną cechą charakterystyczną włoskiego języka medycznego jest tworzenie przymiotników relacyjnych od rzeczowników odnoszących się do stanu patologicznego. Przymiotniki te pojawiają się jako określenie podmiotu w celu wskazania na

występującą nieprawidłowość. Stan chorobowy staje się cechą pacjenta. Ponadto w odróżnieniu od języka polskiego we włoskiej terminologii specjalistycznej występuje rzeczownik *soggetto* (dosł. podmiot) oznaczający „jednostkę / przypadki z konkretnymi objawami klinicznymi”. Poprzez wprowadzenie tego rzeczownika kładzie się nacisk na patologiczny stan charakteryzujący dotkniętego nim pacjenta, np.:

soggetto glaucomatoso	pacjent z jaskrą
soggetto ipoteso	pacjent cierpiący na jaskrę
soggetto ipoteso	pacjent z niedociśnieniem
soggetto iperteso	pacjent cierpiący na niedociśnienie
soggetto anemico	pacjent z nadciśnieniem
paziente eupnoico	pacjent cierpiący na nadciśnienie
	pacjent z anemią
	pacjent bez trudności z oddychaniem

Ostatni przykład, przymiotnik *eupnoico*, odnoszący się do prawidłowego funkcjonowania organizmu lub fizjologii zgodnej z normami to derywat rzeczownika złożonego ‘*eupnea*’. Rzeczownik ten złożony jest z greckiego przysłówka pełniącego w analizowanym wyrazie funkcję prefiksu *eu-* o znaczeniu „dobry”, „dobrze” oraz czasownika *pnêuma*¹³. Czasownik ten oznacza dosłownie „dobrze oddychający”. Przymiotnik złożony *eupnoico* w języku polskim może być wyrażony przez negację, czyli zaprzeczenie występowania patologii, np. pacjent bez trudności z oddychaniem¹⁴.

Próba usystematyzowania poszczególnych rozwiązań w przekładzie włoskich przymiotników na język polski miała na celu przedstawienie trudności związanych z tłumaczeniem pozornie prostych wyrażeń przymiotnikowych. Zebrane przykłady nie wyczerpują poruszonego tematu, a jedynie wskazują na możliwe rozwiązania, które są uwarunkowane przede wszystkim strukturą języka na poziomie morfologicznym, leksykalnym oraz stylistycznym. Podobieństwa w przekładzie konkretnych wyrażeń nie są regułą, co więcej istnieje wiele odstępstw od

¹³ Przysłówek εὖ [eu] (dobrze, doskonale, łatwo) + czasownik πνέω [pnéō] (wiać, dąć, pachnieć, wonieć; oddychać) = εὐπνοέω [eupnéō] i oznacza „lekko, swobodnie oddychać” lub „pięknie pachnieć, wonieć”. Zob. również podobne derywaty, np. *apnea*, *bradipnea*, *tachipnea*, odnoszące się do sposobu oddychania (braku oddechu, przyspieszenia częstości oddechu, spowolnienia częstości oddechu).

¹⁴ Należy zauważyć, że ten sam włoski przymiotnik ma dwa znaczenia. Oznacza on stan właściwy „dobremu oddychaniu”, np. *respiro eupnoico*. Drugie znaczenie odnosi się do działań terapeutycznych leków, tutaj przymiotnik *eupnoico* będzie oznaczał „ułatwiający oddychanie”, np. „indicazioni terapeutiche (del farmaco): eupnoico” (por. Zingarelli, Treccani).

schematów przytoczonych w poszczególnych punktach niniejszej pracy zarówno w języku włoskim, jak i polskim, stąd niezmienną zasadą w tłumaczeniu tekstów medycznych powinna być absolutna czujność tłumacza pod względem poprawności terminologicznej oraz językowej.

BIBLIOGRAFIA

- Dardano M., Trifone P. (2016) *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli.
- Dorland W. N. (2006) *Dizionario Medico Dorland. 29ª Edizione*. Milano: Elsevier.
- Kozierkiewicz A. (red.) (1998) *Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych: rewizja 10. T. 1-3*. Kraków: Vesalius.
- Petrelli M. L. (2007) *Dizionario medico italiano-inglese inglese-italiano*. Firenze: Le Lettere.
- Podeur J. (2002) *La pratica della traduzione. Dal francese in italiano e dall'italiano in francese*. Napoli: Liguori Editore.
- Serianni L. (1989) *Saggi di storia linguistica italiana*. Napoli: Morani.
- Serianni L. (2003) *Italiani scritti*. Bologna: Il Mulino.
- Serianni L. (2005) *Un treno di sinonimi. I medici e le parole: percorsi linguistici nel passato e nel presente*. Milano: Garzanti.
- Słomski P. (2007) *Podręczny słownik medyczny angielsko-polski i polsko-angielski*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Treccani. Vocabolario on line: <http://www.treccani.it/vocabolario/eupnoico/>
- Widłak St. (2004) *Gramatyka języka włoskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Waniewski E. (2001a), tłum. Aleksandrowicz R. et al., *Choroby: usystematyzowana nomenklatura medyczna SNOMED*. Warszawa: Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia.
- Waniewski E. (2001b), tłum. Aleksandrowicz R. et al., *Etiologia: usystematyzowana nomenklatura medyczna SNOMED*. Warszawa: Centrum Systemów Informacyjnych Ochrony Zdrowia.
- Wojciechowska U., Kościańska B., Nowaczyk M. (2007) *Międzynarodowa Klasyfikacja Chorób dla Onkologii*. Warszawa: Weda.
- Zingarelli N. (2012). *Lo Zingarelli 2012. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.

SUMMARY

Medical translation requires a high level of specialised and linguistic knowledge. Translators and interpreters have to know the necessary terminology in order to render medical documents appropriately. The aim of this paper was to analyse Italian medical terminology and discuss certain difficulties that may be encountered while translating Italian medical documents into Polish. Several examples taken from original medical documentation were used to illustrate the different use of terminological adjectives in the two language systems.

Key words: language for special purposes, medical terminology, translation

Katarzyna Maniowska – doktor nauk humanistycznych, aktualnie zatrudniona na stanowisku asystenta w Instytucie Filologii Romańskiej KUL. Stypendystka Università Cattolica del Sacro Cuore (Milano), tłumaczka współpracująca z biurami tłumaczeń; prowadziła zajęcia w kraju i za granicą (Universidad de Murcia, Université de Haute-Alsace, Università degli Studi di Bergamo).